

Kozma Tamás

Kisebbségi oktatás Közép-Európában: a magyarok esete 1999

Cél

A javasolt kutatásnak a célja

- a) áttekintést adni a magyar kisebbség oktatásáról,
- b) egybevetni a nemzetközi normákkal,
- c) javaslatokat tenni a hiányok pótlására (fölszámolására).

Indoklás

A kisebbségi oktatás Közép-Európában a Versailles-washingtoni békerendszer óta alapvetően megoldatlan. Az azóta eltelt évtizedek azonban alapvetően megváltoztatták az érdekelttek pozícióit. Mert

- a) mássá vált a nemzetközi környezet,
- b) megváltoztak a többségi és a kisebbségi társadalmak,
- c) átalakult az oktatásügy - világszerte, így az érintett országokban is.

Ez teszi szükségessé az olyan nemzetközi összehasonlítást, amely *leírja a jelenlegi helyzetet a maga történeti változásában, egybeveti azt az érvényes nemzetközi jogforrásokkal, és javasolja a hiányok pótlását.*

Előzmények

1. A magyar kisebbség oktatásának elemzése a történeti Magyarország fölbomlása óta időről-időre visszatérő igénye a hivatalos kultúrpolitikának, valamint más civil szervezeteknek is. Átfogó földolgozásának szándéka a Teleki Intézetben fogalmazódott meg. 1947 (1948) - 1989 között a nem nyilvános pártegyeztetések tárgyává vált. A fordulat óta újra erőteljesen a politikai közvélemény figyelmébe került, összefoglaló áttekintésére azonban még nem került sor.

2. A Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézetében 1996-ban indult az a munka, amely összefoglaló kötet összeállítását tűzte ki célul a Kárpát medencei magyar kisebbségek oktatásügyéről. E munka keretében maguk az egyes érintett kisebbségi (oktatásügyi) vezetők, illetve felelősök és szakértők állítanak össze adattárat és írnak értékelő tanulmányokat az ottani magyar kisebbségek oktatásáról. Ez a munka folyamatban van, az első tanulmányok 1997 első félévében várhatók. A jelen kutatás elsősorban erre az előzményre épít, ugyanakkor több ponton kiegészítéseket, illetve változtatásokat javasol.

A kutatás szemlélete

A kutatás szemléletét, irányultságát, sajátosságait és újszerűségeit az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A kutatás nemzetközi összehasonlító munka, amely a kérdést (a Kárpát medencei magyarság oktatásügye) új kontextusba kíséri meg beállítani. Eza kontextus a kisebbségi kérdés Közép-Európában, mint az európai fejlődés egy sajátos esete. Természetesen a magyarok (magyarság) oktatásügyét tartjuk szem előtt - azonban olyan keretben, amely joggal tarthat igényt összeurópai figyelemre.

2. A kutatás a nemzetközi jogi normákat veszi figyelembe. Föltétlenül keresnie kell azokat - az egyes, érintett állami szabályozásokat meghaladó - jogforrásokat, amelyek segítségével norma állítható valamely közép-európai kisebbség iskolázása elé. E nemzetközi normák összegyűjtésér és interpretálása képezheti az oktatáspolitikai javaslatok számára a megvalósítandó célokat.

E tekintetben a kutatói magatartásnak egyfajta európai (nemzetközi) normát kell követnie, amely egyként kötelező valamennyire szakértőre, akár kisebbséghez, akár többséghez tartozik az érintett régióban. Modellként a a hágai nemzetközi bíróság előtt folyó Bős-nagymarosi nemzetközi perben való részvételt említjük.

3. A kutatás a "magyar esetről" beszél. Ez azt jelenti, hogy a magyarok helyzetét, az ezzel való foglalkozást nem valamely nemzeti politika alátámasztása végett teszi, hanem egy általánosabb kérdés - a közép-európai kisebbségek - megismerése végett. Más szóval jelen összefoglaló szakmai szempontból az oktatáskutatás nemzetközi konvencióihoz alkalmazkodik, azzal áll párbeszédben. Egy ilyen irányú szakirodalmi tanulmány és értelmezési keret kialakítása ugyancsak nélkülözhetetlen része a jelen kutatásnak.

Mínt hogy nemzetközileg is új tényeket kíván föltárni, természetesen a nemzetközileg elfogadott értelmezési kereteket úgy kell interpretálnia, alkalmasint fejlesztenie is, ahogy a közép-európai sajátosságok azt diktálják (pl. a kollektív jogok értelmezése az oktatáspolitikában).

Kívánatos, hogy az így kialakított értelmezési keret nemzetközi szakmai-tudományos fórumokon is megmérettessék.

4. Ez a kutatás a megismerés, nem pedig a változtatás szándékává készül. Megkíséreljük azonban azoknak a "politikáknak" a megfogalmazását is, amelyek a föltárt hiányosságokat - kutatói vélemény szerint - pótolhatják. Érdemes az egész kérdést nemzeti szemléletmódból euroatlanti szemléletmódba helyezni át, kiemelve azokat a megoldásokat, amelyek a régió euroatlanti integrációját segítik elő.

Földadatok

1. Célok. Ebben a lépésben szükséges elemezni és interpretálni az oktatással kapcsolatos társadalmi változásokat, e változások európai trendjét. Ugyancsak ebben a lépésben kívánatos összegyűjteni, elemezni és interpretálni részben a nemzetközi jogforrások vonatkozó részeit, részben pedig a kisebbségi oktatási problematikát. E vizsgálatok eredménye azoknak a követelményeknek a megfogalmazása, amelyek szembeállíthatók a közép-európai helyzettel, különös tekintettel a vizsgált csoportra (magyarság, magyarok).

2. Determinációk. Ebben a munkafázisban kívánatos azokat a társadalmi (gazdasági, politikai, kulturális stb.) föltételeket kikutatni, amelyek hosszú távon változatlanok, tehát hozzájuk kell igazítani az oktatást, nem pedig fordítva. Ilyen mindenekelőtt a demográfia (az iskolázás és képzés iránti társadalmi igényváltozások), illetve az intézményhálózat és annak térbeli elhelyezkedése. Ezek az adottságok megszabják és behatárolják a megtehető politikai lépéseket.

3. Politikák (a szó döntési, fejlesztési, szakmapolitikai értelmében). Ebben a fázisban azokat a tényezőket elemezzük, amelyek változtathatók és a célok közelítésér érdekében változtatandók is. Ide az oktatás fönntartása és irányítása, az oktatás tartalma, illetve a pedagógusok képzése (át- és továbbképzés) tartozik. E politikák elemzése megmutatja, hogy az egyes "nemzeti", vagyis többségi akaratok és a közelítendő célok (nemzetközi trendek és normák) közt van-e és mekkora a hiátus.

4. Szereplők. Ebben a szakaszban fogalmazhatók meg azok a lépések, amelyekkel az említett célok közelíthetők. Az oktatás több szereplős együttműködés, amelyben valamennyi résztvevőnek megvan a maga szerepe. A kutatás tehát keresi és megfogalmazza az egyes szerepeket a szükségesnek látszó átalakításokban.

A kutatás menete és lépései

1. Első lépésben kívánatos megvitatni, átalakítani és elfogadni az ajánlott értelmezési keretet. Ennek alapján értékelni az eddigi eredményeket, valamint kijelölni a teendőket (beleértve további témák és együttműködők bevonását is).

2. Második lépésben össze kell gyűjteni a kutatás eddigi eredményeit. Ebben a fázisban meg lehet vitatni az eddig elérteteket, és intézkedni a hiányok pótlásáról.

3. Harmadik fázisban támogatni a még szükséges vizsgálatokat, és begyűjteni a most nyert eredményeket.

4. Negyedik fázisban elkészíteni, megvitatni és közzétenni a kutatás összefoglaló tanulmányát.

Várható eredmény

Tanulmánykötet, amely magában foglalja

- a) a zárótanulmányt a fenti tagolásban
- b) a most készülő, illetve már elkészített kutatási beszámolókat

- c) a még hiányzó, a fentiekhez illeszkedő elemzéseket (demográfia, nemzetközi trendek stb.)
- d) az előzményekben említett "adattárat", illetve annak kiegészített változatát (esetleg).